

การตาย: ความสัมพันธ์

กับประเพณี วัฒนธรรม และ ภาษา

พรทิพย์ ไชยรัตน์*

สังคม คือ การอยู่ร่วมกันของกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน มีความเชื่อ ความสัมพันธ์กัน กลุ่มคนเหล่านี้จะต้องมีสถานภาพ และพฤติกรรมที่ถูกกำหนดให้แสดงออกโดยมาตรฐานเดียวกัน มาตรฐานนั้นจะมาจากค่านิยม ความเชื่อเดียวกัน รวมเรียกว่า “วัฒนธรรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ (๒๕๕๒, น. ๑๐๕๘) ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรม น. สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา”

วัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

๑. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่จับต้องได้ มีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ บางชนิดก็ไม่มีรูปร่างที่จับต้องได้ เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย เป็นต้น

๒. องค์กร (Association or Organization) คือ กลุ่มที่ได้มีการจัดระเบียบ หรือโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์แน่นอนตายตัว เช่น กลุ่มครอบครัว สภา เป็นต้น

๓. องค์กรพิธีการ (Usage) คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งศาสนานักจะมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เช่น การแต่งกาย เป็นต้น

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๔. องค์คติ (Concept) คือ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิด ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องวิญญาณ รวมทั้งทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นต้น

ภาษามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม โดยภาษานั้นเป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรม มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระหว่างคนในกลุ่มสังคม และหากพิจารณากันต่อไปแล้วจะเห็นว่ามีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างการตายกับประเพณี

ประเพณี หมายถึง น. สิ่งที่ยอมรับถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี. ประเพณีนิยม น. ประเพณีของสังคมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา. (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, ๒๕๔๖, น.๖๖๓)

ประเพณี เป็นความประพฤติที่สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม ประเพณีเป็นนิสัยสังคมที่เกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่นๆ ในสังคม ประเพณีจะแสดงลักษณะร่วมที่มองเห็นได้ในสังคมนั้น อย่างไรก็ตามประเพณีจะมีความแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ตามสภาพสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และตามสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยปกติแล้วประเพณีไทยจะมีลักษณะของพิธีกรรมในเชิงที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ เช่น ความเชื่อถือโชคกลาง ถูษยาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังดำเนินรอยตามค่านิยมของสังคมไทยอีกด้วย เช่น การนับถือผู้ใหญ่ เป็นต้น

ประเพณีเป็นสิ่งหนึ่งที่มีค่าควรแก่การศึกษาแบ่งออกได้เป็น ๒ พวกใหญ่ คือ พวกที่ ๑ ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย เป็นต้น พวกที่ ๒ ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม จัดเป็นคราวๆ ไป เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา เป็นต้น

การตาย เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับครอบครัว ในสมัยโบราณมนุษย์มีความเชื่อกันว่า ในร่างกายของเรามีสิ่งหนึ่งสิ่งอยู่ ครั้นเมื่อร่างกายนั้นแตกดับสูญสลายไปแล้ว สิ่งที่สิ่งอยู่ในร่างกายจะไม่สูญสลายตามร่างกายไปด้วย สิ่งนั้นคงอยู่ในลักษณะที่ไม่เห็นตัวตน ล่องลอยอยู่ ที่เรียกกันว่า “วิญญาณ” หรือ “เจตภูต” หรือ “อาตมัน” แต่คนทั่วไปเรียกกันว่า วิญญาณ วิญญาณนี้เองที่ทำให้คนและสัตว์คือสิ่งมีชีวิตเคลื่อนไหว

ได้ เมื่อใดที่คนหรือสัตว์นั้นนอนหลับ วิญญาณก็จะออกไปจากร่างได้เป็นเวลาชั่วคราวในช่วงที่หลับสนิท ถ้าหากวิญญาณกลับมาก็คจะรู้สึกตัวตื่นขึ้น การตายคือการที่วิญญาณได้ออกไปจากร่างตลอดไป ไม่กลับคืนมาสู่ร่างกายอีก เพราะฉะนั้น การตายหมายถึง “การที่วิญญาณแยกออกจากร่างกายไปอย่างเด็ดขาด” (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๑๐, น. ๑๒๑) ร่างกายที่เหลืออยู่โดยไม่มีวิญญาณคือซากศพ จากความสัมพันธ์ในครอบครัว ความรักใคร่นับถือของญาติมิตรสหายที่มีต่อผู้ตาย และจากความเชื่อเรื่องวิญญาณเช่นนี้ ทำให้เกิดความนึกคิดอยู่เสมอว่า ผู้ตายนั้นตายแต่ร่าง ส่วนวิญญาณยังคงล่องลอยไปหาร่างอยู่ใหม่ เรียกกันว่า “ผี” มีทั้งผีดีและผีร้าย เช่น ผีเสื้อเมือง ผีพระภูมิเจ้าที่ เทวดา ผีเหย้าผีเรือน ผีป่า เป็นต้น การเรียกแตกต่างกันนี้เป็นไปตามลักษณะสังคมและท้องถิ่นที่อยู่ ด้วยเหตุนี้เองเมื่อคนยังมีชีวิตอยู่จึงต้องทำให้ถูกใจผีด้วยการเช่นไหว้ด้วยอาหาร เสื้อผ้า เพื่อให้ผีไว้กินและได้ใช้สอยไม่ต้องขาดแคลนอดอยาก การเช่นไหว้หรือพิธีเช่นไหว้ต่างๆ ล้วนแสดงให้เห็นความคิดและความเชื่อมั่นของมนุษย์เกี่ยวกับปรโลก หรือชาติหน้าอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้นและนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งก็จะนำคติในลัทธิศาสนานั้นมาปรับให้เข้ากับประเพณีเดิม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ตายมีความสุข และผู้ยังมีชีวิตอยู่ก็มีความสุขไปพร้อมกัน ทั้งยังเป็นคติในส่วนที่จะรักษาประเพณีเดิมไว้โดยแก้ไขให้สอดคล้องกับความจริง แสดงถึงความออกงามของวัฒนธรรม

ความเชื่อเรื่องของการตายของคนไทยสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนาที่ว่า สิ่งมีชีวิตย่อมตกอยู่ในวัฏสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตเมื่อเกิดแล้วจะไม่อยู่คงที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงแก่เฒ่าไปตามวัยอย่างรวดเร็ว บางคนอาจอายุสั้นเพราะถูกโรครุมเร้า เบียดเบียน ด้วยความเชื่อว่ามีมนุษย์ตายแล้วต้องเกิดใหม่ตามลักษณะของวัฏสงสาร คนไทยจึงประกอบกรกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ให้มากที่สุด เพื่อหวังผลว่าเมื่อเกิดใหม่จะได้มีความสุขกายสบายใจตามกุศลกรรมของตน ครั้นเมื่อตายไปญาติพี่น้องซึ่งยังมีชีวิตอยู่บำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายให้มากที่สุด เพราะเป็นการกระทำครั้งสุดท้ายเพื่อวิญญาณของผู้ตายจะได้ไปเกิดใหม่ในที่ดีหรือเกิดมารวมวงศาตถาญาติกันอีก ด้วยมูลเหตุของความเชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่เช่นนี้ การประกอบพิธีเกี่ยวกับผู้ตายตามประเพณีไทยจึงเป็นพิธีบำเพ็ญกุศลทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ หลังจากนั้นมีการนำศพไปฝังในป่าช้าหรือเผาศพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของบุคคลเป็นสำคัญด้วย การทำศพในสมัยอยุธยา ลาลูแบร์กล่าวไว้ว่า “คนจนจะทำพิธีฝังศพ ส่วนคนมั่งมีจะเผา และทำพิธี

เผออย่างมโหฬาร ส่วนศพคนที่ตายโหง ศพเด็ก และผู้ถูกประหารชีวิตไม่มีการเผา” (นราธิประพันธ์พงศ์ (ผู้แปล), ๒๕๐๕, น. ๒๒๕-๒๓๗)

พิธีกระทำเกี่ยวกับการตายนี้ได้กลายมาเป็นสิ่งหนึ่งในวัฒนธรรมไทยชนิด ขนบประเพณี* และจัดว่าเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับครอบครัว ประเพณีเกี่ยวกับการตายจะมีพิธีกรรม โดยทั่วไปจัดพิธีเป็น ๒ ระยะ ระยะที่ ๑ พิธีตอนตาย ระยะที่ ๒ พิธีตอนเผา

๑. **พิธีตอนตาย** จัดแยกเป็น ๒ ระยะ คือระยะใกล้ตายและระยะที่ได้ตายไปแล้ว พิธีสำหรับระยะใกล้ตาย บางตำรา อธิบายว่า “เมื่อผู้ป่วยหนักจะสิ้นใจ ผู้รักษาพยาบาลมักจะบอกทางให้เพื่อวิญญาณของผู้จวนจะตายจะได้มีสิ่งยึดเหนี่ยว การบอกทางก็คือการพูดออกมาดังๆ ว่า ‘อรหิ’ หรือ ‘นะโม’ หรือ ‘พุทโธ’ ซ้ำหลายๆ ครั้ง เพื่อให้ผู้ป่วยระลึกถึงสิ่งที่ตั้งมาก่อนจะสิ้นใจหรือจัดดอกไม้ธูปเทียนมาใส่มือ นำพระพุทธรูปมาตั้งไว้ให้ดู” (เสฐียรโกเศศ, ๒๕๑๐, น. ๓๑๑) หรือผู้ที่รู้ตัวว่าจะตายด้วยเหตุอันใดก็ตาม เช่น เป็นโรคร้ายกำหนดวันตายได้ หรือนักโทษที่กำลังจะถูกประหารชีวิต มักจะทำพิธีทางสงฆ์ กล่าวคือถ้าเป็นผู้ป่วยเจ็บหนักใกล้ตายจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดบทโพชฌงค์** พระสงฆ์สวดจบแล้วชักบังสุกุลเอาผ้าคลุมคนเจ็บทั้งตัว พระสงฆ์จับชายผ้าแล้วกล่าวคาถาเพื่อผู้ป่วยจะได้คลายทุกขเวทนา และการบังสุกุลเป็นเครื่องเตือนสติให้ปลงสังขาร ทั้งผู้ตายและผู้ยังอยู่จะได้คลายความอาลัยและเศร้าหมอง เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๐, น. ๑๔๐) มีความเห็นว่าการสวดโพชฌงค์เป็นพิธีอย่างหนึ่งไปแล้ว ใช้สำหรับผู้ป่วยสูงอายุเท่านั้น ถ้าเป็นเด็กหรือหนุ่มสาวป่วยจะไม่ใช้บทสวดนี้

* ประเพณีแบ่งออกเป็น ๓ ชนิดตามลักษณะของการเข้มงวดในการปฏิบัติ คือ

๑. จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา หากใครฝ่าฝืน งดเว้นไม่กระทำ จะถือว่ามีความผิด เป็นความชั่ว เช่น การที่ต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ พ่อแม่ เป็นต้น

๒. ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่ตั้งขึ้นไว้เป็นระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจนว่าควรจะทำประเพณีปฏิบัติอย่างไร หากไม่ปฏิบัติตามอาจถูกว่ากล่าวได้ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีทำศพ เป็นต้น

๓. ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในชีวิตประจำวัน ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีและไม่มีผิดถูกเข้มงวดเหมือนจารีตประเพณี

** โพชฌงค์ แปลว่า องค์แห่งธรรม เป็นเครื่องตรัสรู้ เป็นหลักธรรมขั้นสูง ซึ่งเมื่อพระอริยเจ้าระลึกได้ สามารถคลายทุกขเวทนาในเวลาอาพาธได้

๒. พิธีตอนเผา หรือ พิธีปลงศพ ในสังคมหนึ่งๆ มีคติในการทำศพแตกต่างกัน ประเพณีการปลงศพ มี ๓ วิธี คือ เอาไปทิ้ง เอาไปฝัง และเอาไปเผา การทิ้งศพ เป็นนักโทษประหาร การฝังศพเป็นศพตายโหงหรือศพคนจน หรือเกิดจากความอาลัยรักบิดามารดาหรือบุคคลที่ตนรักใคร่ หากเผาจะไม่สบายใจจึงฝังศพไว้ ใจเชื่อว่าฝังอยู่ใกล้ลูกหลาน มิให้สูญสลายไปเหมือนการเผา เมื่อถึงเวลาสมควรจะเช่นไหว้ดวง, วิญญาณ ส่วนการเผาศพสันนิษฐานว่า เป็นประเพณีที่ได้มาจากอินเดียตามลัทธิพราหมณ์ ฮินดู ผสมกับคติที่ได้จากพระพุทธศาสนา การเผาเป็นงานใหญ่สิ้นเปลืองทั้งกำลังคนและกำลังทรัพย์ การประกอบพิธีเผาศพที่วัด จะสร้างเมรุ หรือเชิงตะกอนสำหรับเผากันใน “โรงทิม” เรื่อง “โรงทิม” นี้ เสฐียรโกเศศ (๒๕๑๐, หน้า ๒๒๗-๓๑๗) อธิบายสรุปได้ว่า ถ้าที่เผาศพทำหลังคาคร่อมลาดสูงขึ้นไปอย่างรูปหลังคาเรือนปั้นหยา รูปสี่เหลี่ยม เรียกว่า “โรงทิม” และสามารถยึดหลังคาโรงทิมออกไปได้ทั้งสี่ด้าน โดยไม่จำกัดความยาว สำหรับเป็นที่พระสวด เป็นโรงครัวหรือที่พัก เพราะฉะนั้นโรงทิมจึงกลายเป็นที่เผาศพโดยตรงมาเป็นโรงงาน หรือศาลาสำหรับตั้งศพและทำบุญสุนทาน ถ้าใช้ศาลาถาวรเป็นโรงทิม เรียกกันว่า “ศาลาโรงทิม” การเคลื่อนศพตั้งที่เมรุสำหรับเผาศพ เรียกว่า พิธี “ชักศพ” ก่อนนำโลงศพ หรือศพ ขึ้นตั้งบน “ร้านม้า” บนเมรุ หรือเชิงตะกอน ทำพิธียกศพเวียนรอบเมรุนั้น ๓ รอบ เวียนจากซ้ายไปขวา เรียกว่า “ประทักษิณ” ประเพณีการเวียนรอบเมรุ ๓ รอบนี้ เข้าใจว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่นั้นเพราะชาติอื่นๆ ก็มีประเพณีเวียนเช่นนี้ การชักศพเป็นการที่ญาติช่วยกันชักศพเข้าไปในเมรุวันเผาศพจะนิมนต์พระสงฆ์มาบังสุกุลก่อนจึงเผา การบังสุกุลเป็นพิธีทางศาสนา ก่อนจะเผาศพ เรียกว่า “การชักมหาบังสุกุล” มักเชิญแขกคนสำคัญเป็นผู้ทอดผ้าเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย ในการเผานั้น บุตรหรือหลานชายจะบวชหน้าไฟเพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต่อผู้ตาย บวชหน้าไฟ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบวชหน้าศพ หลังจากเผาแล้ววันรุ่งขึ้น บรรดาญาติพี่น้องมาเก็บกระดูกผู้ตายและทำพิธีฉลองธาตุหรือทำบุญกระดูกผู้ตายด้วยการทำพิธี “เดินสามหาบ”*

* คำว่า สามหาบ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ (๒๕๔๖ : น. ๑๑๗๗) นิยามความหมายว่า “สามหาบ น. เรียกอาหารคาว ๑ หาบ หวาน ๑ หาบ และเครื่องหุงต้ม ๑ หาบ ที่เจ้าภาพหาบเดินรอบเมรุ แล้วถวายพระสงฆ์ในเวลาเก็บอัฐิว่า สามหาบ, เรียกการเดิน ในพิธีเช่นนี้ว่า เดินสามหาบ”

ความสัมพันธ์ระหว่างการตายกับวัฒนธรรม

การตายที่แสดงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมมี ๓ ประการ คือ

๑. ความเชื่อ
๒. ค่านิยม
๓. ภาษา

๑. ความเชื่อ ความเชื่อที่ปรากฏ ได้แก่

ก. ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ คนไทยมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ ตลอดจนผีต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีมานานแล้ว การเชื่อในสิ่งเหล่านี้จะช่วยในด้านกำลังใจเป็นอย่างมากว่ามีสิ่งหนึ่งซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติคอยช่วยเหลืออยู่

ข. ความเชื่อเกี่ยวกับความจำเป็นในการจัดการศพให้ผู้ตาย เนื่องจากสถานภาพทางครอบครัวของคนไทยมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น แม้แต่ญาติพี่น้องก็มีการเกี่ยวข้อกัน ประเพณีเกี่ยวกับการตายถือว่าเป็นประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวสิ้นชีวิตลง ผู้อยู่หลังจะพยายามจัดทำพิธีศพให้ใหญ่โตตามความเชื่อที่เกี่ยวกับการตายหลายประการซึ่งมีวิวัฒนาการเรื่อยมา วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ตายมีความสุขและผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มีความสุขนั่นเอง และการทำพิธีที่เกี่ยวกับการตายนี้จะนำเอาศาสนาและไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ค. ความเชื่อในทางพุทธศาสนา จากการศึกษาข้อมูลพบว่าคนไทยมีความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ กรรม การให้อภัย

นรกสวรรค์ เชื่อว่าคนทำชั่วเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดในแหล่งที่ไม่ดี มีการลงโทษที่เรียกกันว่า “นรก” ส่วนผู้ทำความดีจะได้รับผลดีโดยไปเกิดใน “สวรรค์” ประกอบกับความเชื่อที่ว่า คนเราย่อมต้องถูกลงโทษในเวลาทำผิด และมีรางวัลเมื่อเวลาทำดีอยู่แล้ว สวรรค์นรกต้องมีสำหรับคนที่ยังไม่ได้รับรางวัลและโทษในโลกนี้ ดังนั้นรางวัลเหล่านี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นบุคคล และเป็นกำลังใจให้ทำความดี เพื่อหวังผลเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว

กรรม คนจะดี - ชั่วขึ้นอยู่กับกรรมอันเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลนั้น และการกระทำถ้าเป็นกรรมดีย่อมได้รับรางวัล คือมีชีวิตสุขสบาย และถึงแม้จะตายแล้วก็ต้องได้รับผลจากกรรมดีโดยได้ขึ้นสวรรค์ ส่วนที่ทำกรรมชั่วจะได้รับการลงโทษในนรก เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดกับคนไทยมากจนพูดกันติดปาก แม้แต่ปัจจุบันหากใครมีความสุข ร่ำรวย ก็มักจะพูดกันว่า “เขาทำกรรมไว้ดีในชาติก่อนชาตินี้จึงสุขสบาย” เป็นต้น

การให้อภัย ตามหลักพระพุทธศาสนา คนเป็นจะอโหสิขสิ่งทีกระทำล่วงเกินต่อกันให้หมด ไม่อาฆาตพยาบาท อโหสิให้กัน เพื่อให้ผู้ตายเป็นสุขหมดกังวล และไม่เป็นกรรมติดต่อกันไปนชาติหน้า และถ้าหากผู้ตายเป็นผู้ก่อ การอโหสิถือว่า เป็นการชำระล้างกรรมชั่วของผู้ตายด้วย การถูกลงโทษในนรกจะเบาบางลง

๒. ค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏ ได้แก่

ก. ค่านิยมเกี่ยวกับฐานะของบุคคล การจัดงานศพเป็นเครื่องบอกฐานะของผู้ตายว่า ร่ำรวยเพียงใด โดยมีลูกหลานหรือญาติมิตรเป็นผู้จัดให้ ถ้าผู้ตายเป็นคนมีกำลังทรัพย์ก็จะมีพิธีใหญ่โต เป็นการแสดงฐานะของผู้ตายและผู้จัดอีกด้วย พิธีศพเป็นการกระทำที่สืบต่อตามกัน ดังนั้นหากครอบครัวใดมีฐานะไม่สู้ดีก็จะตัดพิธีการทำศพบางขั้นตอนออกเพื่อประหยัดทรัพย์ ผู้มางานหรือแขกจะทราบว่าฐานะของครอบครัวและผู้ตายเป็นอย่างใด ดังนั้นจะเห็นว่ากรจัดงานศพจึงนิยมจัดงานกันอย่างใหญ่โตเพื่อแสดงฐานะของบุคคลนั่นเอง

ข. ค่านิยมเกี่ยวกับการยอมรับศาสนาพุทธเข้ามาในชีวิตประจำวันและในประเพณี จะเห็นได้ว่าพิธีการทำศพไม่ว่าจะทำอย่างไรก็ตามจะมีคติทางพุทธศาสนาแฝงอยู่ทั้งสิ้น หรือแม้แต่ภาษาที่สืบเนื่องจากประเพณีเกี่ยวกับการตาย เช่น สำนวน ได้แฝงคติทางพุทธศาสนาไว้ด้วย เช่น การบอกทาง เกิดแก่เจ็บตาย สิ้นบุญ ไปนิพพาน ไปไหว้พระจุฬามณี เป็นต้น

ค. ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูตวเทวี จะเห็นได้ว่าเป็นค่านิยมที่สำคัญมาก ทุกงานพยายามจัดให้ใหญ่โตเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย เพราะถือว่าเป็นการจัดครั้งสุดท้ายให้แก่ผู้ตาย การทำศพจะทำวิธีใดสุดแล้วแต่ว่าจะเป็นเครื่องช่วยให้ผู้ตายได้รับความสุขอย่างเต็มที่ได้อย่างไร เป็นการระลึกถึงผู้ตาย ต้องการให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุข การทำศพตามลัทธิประเพณีเป็นสิ่งที่ต้องทำ ถ้าผู้ใดไม่มีบุตรจัดทำงานศพและเช่นไหว้ให้จะร้อนใจมาก เพราะกลัวว่าจะไม่มีผู้ทำศพ

ง. ค่านิยมเกี่ยวกับความผูกพันทางครอบครัว จะเห็นได้จากเมื่อสมาชิกในครอบครัวผู้ใดคนหนึ่งตายลง ญาติพี่น้องจะมาร่วมกันจัดงานศพให้อย่างเต็มที่ จนบางครั้งครอบครัวถึงขนาด “คนตายขายคนเป็น” เพื่อให้คนที่รักหรือสมาชิกในครอบครัวที่ตายจากไปได้รับแต่ความสุข

จ. ค่านิยมเกี่ยวกับการจัดงานให้มีเกียรติ คนไทยนิยมที่จะจัดงานศพให้ยิ่งใหญ่ มีขื่อน่าสังเกตว่า ถึงแม้งานศพเป็นเรื่องไม่เป็นมงคล เป็นความเศร้าหมอง

แต่ก็สามารถจัดให้เป็นเรื่องของพิธีรีตองได้ บางงานจัดอย่างสวยงามโดยประดับประดาด้วยดอกไม้อย่างเต็มที่เพื่อให้ดูสวยงามและเพื่อกลบเกลื่อนความเป็นอวมงคล ความเศร้าหมองให้หมดไป

๓. ภาษา การตายสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ทำให้เกิดภาษาเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

ก. ระดับของภาษา หมายถึงภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องของการตายมีการใช้ที่แตกต่างกัน โดยใช้กับบุคคลเฉพาะฐานะใดฐานะหนึ่งไม่ปะปนกันตามที่สังคมกำหนดไว้ เช่น สวรรคต ใช้กับพระเจ้าแผ่นดินหรือพระราชินี ถึงแก่กรรม ใช้กับบุคคลทั่วไป ตาย ใช้กับคน หรือสัตว์

ข. ลักษณะภาษา ๒ ชนิด คือ

๑. สำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่ได้รับการตกแต่งไว้ดีแล้ว ความหมายที่ใช้จะใช้ความหมายที่แฝงอยู่ไม่ใช้ความหมายโดยอรรถของถ้อยคำนั้น เช่น คนตาย ชายคนเป็น ตัวตายตัวแทน เป็นต้น

๒. สแลง เป็นคำที่มักใช้ในชีวิตประจำวันในการพูด คำเหล่านี้อาจใช้ได้เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้วหายไป เช่น ชี๊แหง เด็ดสะมะเระ เป็นต้น

ค. การให้เสียงคล้องจองกัน สืบเนื่องมาจากลักษณะของคนไทยอย่างหนึ่งคือ ความเป็น “เจ้าบทเจ้ากลอน” ชอบสร้างภาษาให้คล้องจองกันเพื่อความไพเราะและจำได้ง่าย ในภาษาที่เกี่ยวกับการตายก็มีลักษณะเช่นนี้ เช่น ได้จุได้เฒ่า เวียนว้าย ตายเกิด ตายฝ้ายยังเลี้ยง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างการตายกับภาษา

ภาษาที่เกี่ยวกับการตายมีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมโดยตรง หรืออาจสืบเนื่องมาจากการตายก็ได้ ซึ่งจะพบได้จากสำนวน สุภาษิต คำพังเพย ต่างๆ การศึกษาภาษาที่เกี่ยวกับการตายนี้ แบ่งออกได้ ๕ ประการ ดังนี้คือ

๑. ภาษาที่แสดงถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับการตาย
๒. ภาษาที่แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับคนตาย
๓. ภาษาที่แสดงถึงสภาวะการตาย
๔. ภาษาที่แสดงถึงพิธีกรรมทางศาสนา

๕. ภาษาที่สืบเนื่องมาจากการตาย

๑. ภาษาที่แสดงถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับการตาย จะมีความหมายบ่งบอกถึงความเชื่อของคนไทยที่เกี่ยวกับการตาย อันแสดงถึงวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน เช่น **เกิดแก่เจ็บตาย** แสดงความเชื่อที่ว่า ชีวิตของมนุษย์จะต้องประสบกับหลักความจริงทั้ง ๔ ประการอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ เกิด แก่ เจ็บ และตาย การเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต ในขณะที่การตายเป็นจุดสิ้นสุดของชีวิตเช่นเดียวกัน

กลับบ้านเก่า แสดงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ว่าตัวตนของมนุษย์ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดินคือเนื้อหนังและกระดูก น้ำคือเลือด ลมคือลมหายใจ ไฟคือความร้อน เมื่อตายไปแล้วธาตุทั้ง ๔ แดกสลายกลายเป็นเจ้าถ่านกลับไปอยู่สภาพเดิม ตรงกับภาษาที่ว่า “กลับบ้านเก่า” นั่นเอง

ไปสู่สุคติ ทุคติ ขึ้นสวรรค์ ลงนรก แสดงความเชื่อที่ว่า ผู้ตายไปแล้วจะไปอยู่ ณ โลกหนึ่งต่างหากจากคนเป็น

ขึ้นสวรรค์ แสดงความเชื่อในเรื่องสวรรค์ว่าสวรรค์เป็นสถานที่ที่ดี มีความสุขสบาย คนตายแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ หมายความว่า ตายแล้วจะสุขสบาย ไปอยู่ในสถานที่ดี เป็นการปลอบประโลมใจญาติของผู้ตาย

ตกนรกหมกไหม้ แสดงความเชื่อในเรื่องนรกว่า คนไม่ดีนั้นเมื่อตายไปจะตกนรก ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน ต้องถูกลงโทษอย่างมหันต์ ไม่มีความสุขสบายใดๆ

ทางเตียนเวียนลงนรก ทางรวกวขึ้นสวรรค์ แสดงความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ อันเป็นที่หมายของวิญญาณที่ต้องไปอยู่ เนื่องจากการกระทำของคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ มีความสุขสบาย แต่ถ้าทำความชั่ว เมื่อตายตกนรกมีแต่ความทุกข์ยากลำบาก สำนวน “ทางเตียนเวียนลงนรก ทางรวกวขึ้นสวรรค์” เป็นเครื่องเตือนใจว่าการทำความดีเป็นสิ่งยากเปรียบเหมือนทางรกที่ไม่เฝ้าเดิน ในขณะที่การทำความชั่วเป็นเรื่องง่ายเปรียบเหมือนทางเตียนที่เดินได้โดยสะดวก ผลของการเดินทางรวกจะนำไปสู่สวรรค์ในขณะที่ทางเตียนนำไปสู่นรก เป็นการเตือนใจว่า การทำความดีไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องมีความอดทนนั่นเอง

เวียนว่ายตายเกิด แสดงถึงความเชื่อที่ว่ามนุษย์ที่เกิดมาถ้ายังไม่บรรลุนิเสสทั้งปวง เมื่อตายแล้วจะเกิดใหม่ คงเวียนว่ายเกิดหลายครั้งหลายหน ทั้งนี้โดยมีกรรมที่ตนได้กระทำไว้เป็นเครื่องกำหนดการเกิดใหม่ หากในขณะที่มีชีวิตอยู่ทำกรรมไว้ก็จะ

ต้องเกิดใหม่่วนเวียนอยู่เรื่อยไป เป็นต้น

๒. ภาษาที่แสดงถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับคนตาย ภาษาในลักษณะนี้ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการแบ่งชั้นของคนตาย และความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ หรือสิ่งที่ไม่มิตัวตน และในบางกรณีจะมีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น

เจตภูต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ (๒๕๔๖, น. ๒๓๑) อธิบายไว้ดังนี้

น. สภาพเป็นผู้คิดอ่าน คือ มนัส, ที่เรียกในภาษาสันสกฤตว่า “อาตมัน” เรียกในภาษาบาลีว่า “อิตตา” ก็มี “ซีโว” ก็มี, มีอยู่ในลัทธิว่า “ในโลกนี้ไม่มีอะไรสูญ แม้คนและสัตว์ตายแล้ว ร่างกายเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนเจตภูตเป็นธรรมชาติไม่สูญ ย่อมถือปฏิสนธิในกำเนิดอื่นสืบไป”, ลัทธินี้ทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นลัทธิชรัย แปลว่า ความเห็นที่เที่ยง, ตามสามัญที่เข้าใจกัน เจตภูต คือวิญญาณที่สิงอยู่ในตัวคน กล่าวกันว่าออกจากร่างได้ในเวลาอนหลับ

ซากศพ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, น. ๓๗๘) อธิบายว่า อธิบายว่า “น.ร่างของคนที่ยตายแล้ว” เป็นคำกลางๆ บอกให้เห็นสภาพของคนที่ยหมดลมหายใจ

ผี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, น. ๗๓๕) อธิบายว่า น. “สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมิตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น ผีปู่ตายาย ผีเรือน ผีท่า, เรียกคนที่ตายไปแล้ว; (โบ) เทวดา; (ปาก) โดยปริยายหมายความว่าเลว เช่น คนผี, ความเชื่อของคนไทยเกี่ยวกับคนตายไปแล้วนี้ จะมีการแบ่งระดับของผีออกไป โดยได้ขอยืมคำเรียกของภาษาอื่นใช้เรียก คือ ผีดี ได้แก่ เทวดา เทพารักษ์ พระภูมิ พระเสื้อเมือง เจ้าที่ เป็นต้น ผีไม่ดี ได้แก่ ผี ผีดิบ ผีตายโหง ผีตายทั้งกลม เป็นต้น ส่วนพวกที่ไม่เลวนัก ได้แก่ ผีเรือน ผีปู่ตายาย ผีบ้าน เป็นต้น ผีพวกนี้ถ้าทำดีผีก็จะให้คุณ แต่ถ้าทำไม่ดีผีก็จะลงโทษ

วิญญาณ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, น. ๑๐๗๔) อธิบายว่า “น.สิ่งที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายจะออกจากกาย ล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่; ความรับรู้ เช่น จักขุวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางตา โสตรวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางหู เป็นขันธ์ ๑ ในขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา

สังขาร วิญญาณ; โดยปริยายหมายถึง จิตใจ เช่น มีวิญญาณนักร้อง มีวิญญาณศิลปิน.” แสดงถึงความเชื่อว่า ในร่างกายของคนย่อมมีสิ่งหนึ่งสิ่งอยู่ เมื่อสิ้นลมหายใจ สิ่งที่ตั้งอยู่ยังคงอยู่ถึงแม้ร่างกายจะเน่าเปื่อยไปแล้ว วิญญาณไม่ตายตามไปกับร่างกาย

๓. ภาษาที่แสดงถึงสภาวะการตาย ภาษาที่แสดงถึงสภาวะการตายของคน จะแสดงเฉพาะกิริยาอาการของการตาย ซึ่งกิริยาอาการหรือสภาวะการตายนี้ ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่ามีการใช้ถ้อยคำเป็นจำนวนมาก ทั้งๆ ที่เป็นสภาวะกิริยาเดียวกัน คือ คนหมดลมหายใจลงไป ภาษาที่แสดงถึงสภาวะการตาย คือ

ก. การตายที่แสดงสภาวะการตายอย่างธรรมดา ใช้บอกเล่าไม่แสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็น ได้แก่

ตาย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖, น.๔๖๐) อธิบายไว้ว่า “ก. สิ้นใจ, สิ้นชีวิต, ไม่เป็นอยู่ต่อไป, สิ้นสภาพของการมีชีวิต เช่น สภาวะสมองตาย; เคลื่อนไหวไม่ได้ เช่น มือตาย ตีนตาย” เป็นต้น

ข. การตายที่ต้องการแสดงลักษณะสภาวะการตาย จะมีการใช้คำอื่นมาประกอบเพื่อแสดงสภาวะการตายนั้น เช่น

ตายทั้งหมด หมายถึง ตายพร้อมไปกับลูกในท้อง ผู้ตายจะเป็นผู้หญิงเท่านั้น

ตายโหง หมายถึง การตายผิดธรรมดา เช่น ถูกฆ่าตาย ตกน้ำตาย เป็นการตายที่เกิดจากอุบัติเหตุและมักแสดงสภาวะการตายที่น่ากลัว สภาพศพไม่น่าดูนัก

ตายห่า หมายถึง ตายด้วยอหิวาตกโรค หรือกาฬโรค คือ การตายที่มีสาเหตุมาจากการเจ็บป่วยเท่านั้น

ตายคาที่ หมายถึง ตายทันทีในที่ที่เกิดเหตุ

เผาწყ่าง หมายถึง ถูกฆ่าตายแล้วนำศพไปเผาด้วยยางรถยนต์เพื่ออำพรางคดี

นอนอ่านหนังสือพิมพ์ หรือ **หนังสือพิมพ์ปิดหน้า** หมายถึง การตายด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ เช่น รถยนต์ชนกัน รถยนต์ชนคน ผู้ที่ถูกชนและเสียชีวิตอยู่ริมถนน ผู้ประสบเหตุจะนำหนังสือพิมพ์มาปิดศพไว้ก่อนออกจาก

นอกจากนี้ยังมีการตายที่แสดงสภาวะการถูกฆ่า เช่น ฆ่าตัดตอน ฆ่าปิดปาก ฆ่าหั่นศพ เป็นต้น

ค. การตายโดยแบ่งตามผู้ตาย เป็นการแปรรูปคำ “ตาย” แตกต่างกันออกไปตามสภาวะผู้ตาย เช่น

สวรรคต	ใช้กับ พระราชา, พระราชินี
ทิวศต	ใช้กับ พระยุพราช หรือเทียบเท่า
สิ้นพระชนม์	ใช้กับ พระองค์เจ้าและเจ้านายชั้นสูง
ถึง(สิ้น)ชีพิตักษัย	ใช้กับ หม่อมเจ้า
ถึง(แก่)พิราลัย	ใช้กับ เจ้าประเทศราช สมเด็จเจ้าพระยา
ถึง(แก่)อสัญกรรม	ใช้กับ เจ้าพระยา
ถึงแก่นิจกรรม	ใช้กับ พระยา เจ้าจอมมารดา
ถึงแก่กรรม, ตาย	ใช้กับ บุคคลทั่วไป
ถึงแก่ภรรณา	ใช้กับ พระภิกษุสามเณร
ล้ม ตาย	ใช้กับ สัตว์พาหนะ

จะเห็นได้ว่า ภาษาที่แสดงสภาวะการตาย มีการแปรรูปตามนัยทางสังคม คือ ขึ้นอยู่กับผู้ตาย สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งว่า มีการแบ่งระดับของบุคคลตามหน้าที่ของบุคคลนั้นๆ เช่น ถ้าบุคคลนั้นดำรงตำแหน่งใด คำที่ใช้เพื่อแสดงการตายก็จะมีเฉพาะสอดคล้องกับหน้าที่นั้นๆ

ง. การตายพิจารณาแบ่งตามระดับของภาษาพบว่า

๑. ในระดับภาษาพูด มีการใช้คำเลี้ยงที่หมายถึงการตาย ดังนี้

สิ้นใจ สิ้นบุญ สิ้นลม เลี้ยงการใช้คำว่า “ตาย” โดยใช้คำว่า “สิ้น”

แทน เพื่อแสดงถึงการตาย เป็นการแสดงเวลาปัจจุบัน

เสียชีวิต ไป(แล้ว) เลี้ยงโดยใช้คำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า “ตาย” เป็นการแสดงเวลาอดีต คือ ตายไปแล้ว

เห็นกันอยู่หลัดๆ เลี้ยงโดยมุ่งแสดงการปลอมโยนญาติผู้ตาย และเป็นการแสดงความสงสารอีกด้วย

ม่องเท่ง เด็ดสะมอเร่ ซี(แหงแก่) เท่งทิง ถ้อยคำเหล่านี้เป็นสแลงที่หมายถึงการตาย นิยมใช้ในหมู่เด็กหรือวัยรุ่น ผู้ใหญ่ไม่นิยมใช้คำสแลง ถือเป็นเรื่องของความโศกเศร้า และต้องการให้เกียรติผู้ตาย

๒. ในระดับภาษาเขียนจะเลี้ยงการใช้คำว่า “ตาย” โดยการนำถ้อยคำที่แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับการตายเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น หมดห้วง หมดกรรม ขึ้นสวรรคต์ กลับบ้านเก่า ไปสู่ที่ขอบ ไปสู่สุคติ เป็นต้น การเลี้ยงคำว่า “ตาย” โดยใช้ถ้อยคำที่แสดงสภาวะการตายอื่นๆ แทนนี้มิใช่สาเหตุมาจาก

- ผู้ใช้ใช้เพื่อไม่ให้ผู้ที่เป็นญาติพี่น้องกับผู้ตาย หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายเกิดความสะเทือนใจ จึงเลี่ยงไปใช้คำอื่นๆ เพื่อให้ความสะเทือนใจลดน้อยลง
- คำว่า “ตาย” จะใช้กับสัตว์ (ยกเว้นช้าง) เกิดจากความรู้สึกดั้งเดิมที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์อื่นๆ จึงไม่ต้องการใช้คำว่า “ตาย” เหมือนกับสัตว์อื่นๆ

(ราชาศัพท์ที่มีการใช้ตามฐานะของบุคคล ถ้าใช้คำว่า “ตาย” เป็นคำระดับต่ำสุด จึงเลี่ยงใช้คำอื่นๆ แทนเพื่อที่จะยกย่องผู้ตาย)

๔. ภาษาที่แสดงถึงพิธีกรรมทางศาสนา แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

ก. ภาษาที่แสดงพิธีกรรมทางศาสนาโดยตรง เป็นภาษาที่ใช้เฉพาะในพิธีกรรมเท่านั้น จะไม่นำไปใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่การตาย หรือใช้ในกรณีอื่นนอกเหนือจากการตาย ภาษาเหล่านี้อาจจะมาจากคติทางศาสนา หรือมาจากความเชื่อต่างๆ ก็ได้ เช่น

บอกทาง หมายถึง การบอกทางเพื่อให้ผู้ป่วย ผู้ใกล้ตาย ระลึกถึงสิ่งที่ดีงาม คุณพระศรีรัตนตรัยก่อนจะสิ้นใจ โดยต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนบรรจุกรวยใบตองให้ผู้ตายพนมมือถือไว้บูชาคุณพระรัตนตรัย การบอกทางคือการพูดด้วยเสียงดังว่า นะโม หรือ อรหํ หรือ พุทโธ ก็ได้ เพื่อเป็นการเตือนสติให้นึกถึงศาสนาเป็นครั้งสุดท้าย

อาบน้ำศพ เป็นพิธีที่ต้องทำเป็นขั้นต้นให้แก่ผู้ตาย ได้แก่การอาบน้ำศพชำระศพให้สะอาด พร้อมทั้งทาขมิ้นด้วย ความมุ่งหมายของการอาบน้ำศพเพื่อทำความสะอาดผู้ตายจะได้ไปสู่โลกอื่นโดยมีลักษณะบริสุทธิ์หมดจด

รดน้ำศพ เป็นพิธีที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่แสดงความเคารพ ขอขมาและขอโทษแก่ผู้ตาย โดยให้ศพนอนอยู่บนเตียง ทอดแขนขาออกมสำหรับให้ผู้มารดน้ำศพหยดน้ำหอมลงที่ฝ่ามือขวา

การสวดศพ เป็นพิธีใหญ่และมักจะทำต่อเนื่องหลายวัน โดยกำหนดจำนวนวันเป็นเลขคี่ เช่น ๓ วัน ๕ วัน วัตถุประสงค์เพื่อให้มีการพิจารณาหลักธรรมในพระพุทธรศาสนาว่า คนเกิดมาแล้วต้องตายเป็นธรรมดา และเป็นการสั่งสอนคนที่อยู่ข้างหลังให้กระทำความดี เมื่อถึงเวลาตายจะได้ไม่มีบาปติดตัว

ข. ภาษาที่แสดงความเชื่ออันเนื่องมาจากพิธีกรรมทางศาสนา มักเกี่ยวข้องกับเรื่องของนรกสวรรค์มากกว่าอย่างอื่น เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้ทำความดีจะได้ไปขึ้นสวรรค์ ภาษาที่แสดงความเชื่ออันเนื่องมาจากพิธีกรรมทางศาสนา เช่น

เงินปากผี เป็นเงินที่ใส่ปากศพก่อนที่จะปิดโลงศพ มีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้เอาทรัพย์ติดตัวไปใช้ หรือเป็นค่าใช้จ่ายในเมืองผีหรือในยมโลก ดังเกตได้ว่าคนไทยมีความหวาดกลัวในเรื่องของการทนทุกข์ทรมานมาก ดังนั้นจึงพยายามแสวงหาวิธีการที่ช่วยให้สุขสบายขึ้น

ห้ามเผาผีวันศุกร์ เป็นความเชื่อที่มีมานานแล้ว ไม่ให้เผาศพในวันศุกร์ เพราะพ้องเสียงกับคำว่า “ความสุข” ดังนั้นจึงห้ามเผาศพวันศุกร์ซึ่งเป็นวันแห่งความสุข

เช่นไหว้ แสดงถึงความเชื่อในเรื่องผีว่าคนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี ดังนั้นคนที่อยู่ต้องทำทุกสิ่งให้เป็นที่ถูกใจผีหรือให้ผีสบาย และเพื่อแสดงว่าผู้ที่อยู่มีความรัก อาลัย เป็นห่วง และกตัญญูต่อกตเวทิต่อผู้ตาย

ค. ภาษาที่แสดงการกระทำหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา หมายถึงการกระทำ หรือสถานที่ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่เป็นเครื่องประกอบ หรือสืบเนื่องจากพิธีกรรม เช่น

โลง หมายถึง หีบสำหรับบรรจุศพ ในระหว่างการทำพิธีกรรมทางศาสนา การบรรจุโลง ก็เพื่อไม่ให้เกิดภาพอุจาดนัยน์ตา

เมรุ หมายถึง ที่เผาศพซึ่งมีหลังคา หลังคาเป็นยอดมีรั้วล้อมรอบ ถ้าเป็นราชคัพพีชื่อว่า “พระเมรุ” เมรุที่ใช้เผาศพอาจทำถาวรในวัดแต่ละวัด แต่วัดบางแห่งเป็นวัดในชนบทจะไม่มีเมรุถาวร เมื่อเวลาเผาศพจะสร้างเมรุขึ้นมาใช้แต่ละงานไป

เชิงตะกอน หมายถึง ฐานที่สร้างขึ้นสำหรับเผาศพ ไม่มีหลังคา

จะเห็นได้ว่าภาษาที่แสดงถึงพิธีกรรมทางศาสนานี้เป็นคำที่แสดงถึงประเพณีเกี่ยวกับการตายของสังคมไทยโดยตรง เมื่อได้ยินหรือเห็นคำเหล่านี้จะเข้าใจได้ทันทีว่า ประเพณีการทำศพของคนไทย พิธีกรรมทางศาสนามีวิธีการอย่างไร ซึ่งวิธีการเหล่านี้ย่อมมีความเชื่อของคนในสังคมรองรับอยู่เสมอ การยอมรับพิธีกรรมต่างๆ และปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณีแล้วนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมได้ยอมรับความเชื่อนั้นๆ ด้วย

๕. ภาษาที่สืบเนื่องมาจากการตาย หมายถึงภาษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาในประเพณีเกี่ยวกับการตาย ภาษาประเภทนี้จะมีลักษณะเป็นสำนวน* ซึ่งความหมายของสำนวนเหล่านี้จะไม่ใช้ในเรื่องของความตายโดยตรง หากใช้ในเรื่องทั่วไป แต่เมื่อวิเคราะห์สำนวนเหล่านี้แล้ว แสดงให้เห็นว่า

เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการตาย หรือพิธีกรรมอันเนื่องมาจากประเพณีเกี่ยวกับการตายโดยตรงทั้งสิ้น เพราะมีความหมายเกี่ยวกับการตายปรากฏอยู่ด้วย เช่น

คนตายขายคนเป็น หมายถึง ผู้ตายมีหนี้สินให้ผู้อยู่ข้างหลังจำต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายหรือต้องทำศพให้ทั้งๆ ที่ผู้อยู่ข้างหลังยากจนไม่มีเงินหรือต้องไปกู้เงินมาทำศพให้เป็นงานใหญ่โต “คนตายขายคนเป็น” สะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนไทยประการหนึ่งคือการจัดการเรื่องงานศพนั้น ผู้ที่อยู่หลังมักจัดเพื่อให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการแสดงฐานะของตนเอง ส่วนวันนี้ใช้ในกรณีที่ใช้ส่วนไม่เห็นด้วยกับการจัดงานใหญ่โตสิ้นเปลืองเงินทองมากมาย ทำให้ผู้อยู่ข้างหลังต้องเดือดร้อน

ตัวตายตัวแทน หมายถึง สิ้นผู้หนึ่งไปแล้ว ยังมีอีกผู้หนึ่งเข้ามาทดแทนได้ ส่วนนี้จะใช้กับคนหรือสิ่งของอื่นๆ ก็ได้ ส่วนในภาษาิต คำพังเพย ส่วนคนไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนิยามความหมายว่า “ผู้ที่รับช่วงทำงานต่อไปไม่ขาดตอน” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐, น.๓๒)

ตาย เป็นคำกริยา หมายถึง สิ้นใจ ไม่เป็นอยู่ต่อไป ไม่ไหวติง คำคำนี้เกิดคำที่สืบเนื่อง โดยใช้คำว่า “ตาย” ขึ้นต้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เห็นถึงการสร้างคำในภาษาไทย ภาษาที่สืบเนื่องมาจากคำว่า “ตาย” เช่น “ตายโคม” เรียกไปที่ตัวตายในระหว่างพักที่ “ไปตายโคม” “ตายใจ” วางใจ เชื้ออย่างไม่สงสัย “ตายซาก” ตายทั้งร่างแห่งอยู่ “ตายตัว” อยู่ที่ “ตายทั้งกลม” ตายพร้อมกับลูกในท้อง

ตายฝั่งยังเลี้ยง หมายถึง เลี้ยงดู ช่วยเหลือ ดูแล รักษาพยาบาล สะท้อนให้เห็นประเพณีเกี่ยวกับการตายคือการฝัง ส่วนวันนี้ผู้ใหญ่ใช้กับผู้น้อยแสดงถึงความเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ที่มีต่อผู้น้อย ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับประกันว่าแม้ผู้น้อยตายไป ผู้ใหญ่จึงรับภาระจัดการให้ ผู้น้อยไม่ต้องวิตกกังวล

ผีเข้าด้่าพลอย หมายถึง ถูกเข้าเต็มเมื่อพลัดปลั่งลง หรือเมื่อคราวเคราะห์ร้าย โดยใช้คำว่า “ด้่า” ในที่นี้หมายถึง ผีเรือน ส่วนวันนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ

* ส่วนน หมายถึง ถ้อยคำที่นำมาใช้ให้มีความหมายต่างไปจากความหมายเดิมของถ้อยคำนั้นๆ ส่วนมากจะมีนัย หรือความหมายแฝงที่เจ้าของภาษาเท่านั้นจะสามารถเข้าใจได้ลึกซึ้งและเลือกใช้ได้ถูกต้อง

เกี่ยวกับเรื่องผีว่ามีความสามารถที่จะบันดาลสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้ เช่น เมื่อถึงคราวเคราะห์ร้ายแล้ว ผีอาจบันดาลให้เกิดโทษขึ้น หรือกำลังเคราะห์ร้ายอยู่ ผีอาจซ้ำเติมได้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ภาษาที่เกี่ยวกับการตายได้แสดงถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับการตาย สภาวะการตาย พิธีกรรม ภาษาที่สืบเนื่องจากการตายเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างภาษา ประเพณี กับวัฒนธรรม ซึ่งยอมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลา จึงเป็นหน้าที่ของคนในสังคมที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ดำรงรักษาหรือทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางสร้างสรรค์เพื่อให้สังคมเจริญก้าวหน้าและดีงามต่อไป

บรรณานุกรม

กาญจนาคพันธ์. ส่วนคนไทย. พระนคร: รวมสาส์น, ๒๕๑๕.

นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ (ผู้แปล). จดหมายเหตุลาลูแบร์ เล่ม ๑.

พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๕.

ราชบัณฑิตยสถาน, คณะกรรมการ. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.

กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

..... ภาษิต คำหังเพย ส่วนคนไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัท

อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๐.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเกิด-ตาย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,

๒๕๑๐.